

Hrajeme si s básničkou

- **Hrátky s batolátky**
- **Vyluzování zvuků
a rozvoj pohybových
schopností**
- **Hádky a básničky
pro předškoláčky**
- **Rozvoj
logického myšlení**
- **Školní hříčky
se slovíčky**

Zuzana Pospíšilová

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umísťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Mgr. Zuzana Pospíšilová

HRAJEME SI S BÁSNIČKOU

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 2794. publikaci

Odpovědná redaktorka Maria Arnautovová
Sazba a zlom Martina Hukalová
Ilustrace Jana Čechová
Počet stran 148
Vydání 1., 2007

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2007
Cover Photo © profimedia.cz/CORBIS

ISBN 978-80-247-1709-8 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6101-5 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

ÚVODEM.	9
VÝVOJ ŘEČI	13
Přehled vývoje řeči	14
Jak narůstá aktivní slovní zásoba dítěte	21
Poruchy řečové komunikace	22
VÝVOJ ROZUMOVÝCH SCHOPNOSTÍ	33
Stadia kognitivního vývoje	34
Mentální retardace	39
ROZVOJ ZRAKOVÉHO VNÍMÁNÍ	45
ROZVOJ SLUCHOVÉHO VNÍMÁNÍ	49
CO ZVLÁDNE BATOLE?	53
CO DOKÁŽE PŘEDŠKOLÁK?	61
CO UMÍ ŠKOLÁK?	69
CO JE TO KREATIVITA?	73
Základní složky tvořivosti	74
Fáze tvořivé činnosti	76
KDYŽ SE ŘEKNE BÁSNIČKA.	79
HRÁTKY S BATOLÁTKY	81
Hry s dotyky	82
Prstíková říkanka I.	83
Prstíková říkanka II	84
Ukolébavky	85
První slůvka	86

Poznáváme tělové schéma	88
Pohybové hrátky	89
Ovládáme obličejové svaly	91
HÁDANKY A BÁSNIČKY PRO PŘEDŠKOLNÍ DĚTIČKY	93
Poznáváme přírodu.	95
Poznáváme hudební nástroje	98
Rozvíjíme kresebné dovednosti	100
Učíme se základní společenská pravidla	103
Procvičujeme, co jsme se naučili.	105
Rozlišujeme tvary	107
Hrajeme divadlo	108
Připravujeme se na školu	113
Učíme se abecedu.	114
Čteme s obrázky	115
Hádanky I	116
Hádanky II	118
Učíme se správně vyslovovat	119
Rozvíjíme představivost	122
ŠKOLNÍ HŘÍČKY SE SLOVÍČKY	123
Tvoříme nová slova	125
Hrajeme si se slovíčky.	126
Hledáme významy slov.	127
Hledáme homonyma	128
Hádanky III	129
Učíme se znát přísloví	130
Učíme se počítat	131
Cvičíme s básničkou	132
Kreslíme	134
Rozvíjíme fantazii	135
Vaříme s básničkou	136
Rozvíjíme všechny smysly	137
Rozvíjíme hmat.	138

POUŽITÁ LITERATURA	139
Literatura vhodná k tvořivé práci s básničkami.	139
SLOVNÍČEK	141

Úvodem

Péče o dítě s sebou přináší nejen mnoho starostí a strachování o malé, křehké a bezbranné stvoření, ale také spoustu nezapomenutelných pocitů radosti a štěstí. Všichni, kteří vychovávají nebo někdy vychovávali dítě, jistě potvrdí, že velikými okamžiky rodičovství jsou první úsměvy a první zvuky, které malé děťátko vyloudí. Stejně významné je i zjištění, že se dítě otáčí za naším hlasem, že našemu hlasu věnuje pozornost, že naslouchá, a později také rozumí tomu, co říkáme. Ale naprosto úchvatné je první opravdové slovo s významem, které se malý kojeneček naučí říkat. A co mají všechny tyto aktivity malého dítěte společného? Jsou prvními signály sociální komunikace, prvním pokusem o dorozumění se s okolím, s blízkými lidmi, kteří jsou s ním v každodenním kontaktu. A protože je tento proces velmi složitý, je nezbytné děťátku pomoci, aby se dokázalo co nejdříve orientovat v záplavě slov a komunikačních signálů, které jej obklopují.

Rozvoj řeči probíhá ruku v ruce s rozvojem rozumovým, probíhá tedy postupně, v určitých fázích, s jasnými pravidly a zákonitostmi. Na nás rodičích je, abychom byli trpěliví, brali v úvahu vývojové možnosti dítěte a nekladli na ně přílišné nároky, protože ty mohou být příčinou některých poruch řečového vývoje – například koktavosti nebo psychicky podmíněného mutismu, kdy dítě, na protest nebo ze strachu, přestane s okolím komunikovat. Na druhou stranu však máme obrovskou šanci sami svým aktivním a kreativním přístupem děti v jejich vývoji podněcovat, můžeme jim pomáhat plnit vývojové úkoly, po jejichž splnění se jejich psychomotorika zákonitě posouvá na vývojově vyšší úroveň.

Účelem této publikace je podat jakýsi návod, jak tvořivým způsobem pracovat se slovy, s říkankami, básněmi a veršiky. Celou druhou část knihy proto doprovázejí mé vlastní básničky, které jsem začala psát pro své dvě děti. Nyní mají možnost se s nimi, mimo jiné i prostřednictvím této knihy, seznámit

také další děti. Možná právě tento fakt může být zajímavým podnětem či přímo pobídkou pro mnoho tvořivých maminek a tatínků, aby se bez váhání pustili do vlastní tvorby.

Knihu jsem záměrně rozčlenila na dvě části, část teoretickou a část praktickou. V teoretické části chci podat základní informace o tom, jak probíhá vývoj dítěte, aby měli rodiče možnost se lépe orientovat v zákonitostech, které platí pro to které vývojové období. Nastíním zde vývoj řeči, vývoj rozumových schopností, vývoj sluchového a zrakového vnímání. V neposlední řadě se zmíním také o tom, co je to tvořivost, jak se projevuje a jak mohou rodiče sami přispět k rozvoji tvořivého myšlení svých dětí. Ráda bych vychovatelům podala co nejvíce informací, pokud možno přijatelnou a čtivou formou. Nebylo však možné se v textu vždy ubránit cizím termínům, které se mohou jevit jako obtížné či nesrozumitelné. Takovéto termíny přímo v textu většinou vysvětluji, ale na konci knihy navíc připojuji malý slovníček, ve kterém jsou tyto odborné výrazy abecedně seřazeny a vysvětleny. V praktické části této knížky bych ráda ukázala, že většina básniček nemusí sloužit jen k poslechu, ale dá se s nimi dělat mnoho dalších zajímavých aktivit. Podle básniček se můžeme s dítětem učit malovat, poznávat svět okolo sebe, cvičit, hrát divadlo, řešit hádanky, rozvíjet schopnosti spojené se smyslovým vnímáním a mnoho dalšího.

Protože v každé vývojové fázi jsou kladeny rozličné nároky na psychomotorickou vyzrálост dítěte, složitost a složení básniček je koncipováno tak, aby byly pro děti v konkrétním období co nejpřitažlivější. Rozhodla jsem se proto celou praktickou část rozdělit na tři základní oddíly: básničky určené pro batolata (1–3 roky), předškoláky (3–6 let) a školáky. Všechny tři oddíly jsou navíc rozčleněny na drobné sekvence podle toho, jakým způsobem je možné básničky používat, jak si s nimi hrát nebo s nimi tvořivě pracovat. Ke každé básničce nebo souboru podobných básniček je podán podrobný návod, jak je používat. Je to v podstatě jednoduchá kuchařka pro začátečníky, která se však místo lahodných pokrmů věnuje básničkám.

Pevně věřím, že každý, komu se knížka dostane do rukou, v ní najde něco, co jej upoutá, zaujme, poučí i pobaví. Mým záměrem bylo vytvořit jakousi rodinnou knížku, která po přečtení nezapadne hluboko v domácí knihovně, ale poslouží všem členům rodiny. Doufám, že po jejím přečtení se k ní budete

stále vracet, společně se svými dětmi si budete s básničkami tvořivě hrát, a navíc snad i získáte nový pohled na všechny ostatní verše, básně či říkanky pro děti.

Vývoj řeči

1

Řeč je to nejpodstatnější, čím se odlišujeme od světa zvířat. Je to dáno mimo jiné také tím, že je jednou z nejmladších psychických vlastností, vyvinula se teprve zhruba před 40 000 lety. Vývoj řeči probíhá postupně během celého dětství, takže poměrně dlouhou dobu. Řeč se stala nedílnou součástí našeho života, protože slovy se navzájem dorozumíváme, vyjadřujeme pocity a myšlenky, předáváme si důležité i méně důležité informace. Slova jsme se dokonce naučili skládat do vět tak, aby dávala smysl a zároveň lahodila uchu. Ano, přesně takto vznikaly první básně.

Lidská řeč se dá posuzovat z mnoha hledisek, ale základní jsou dvě. **Porozumění**, které je odborně nazýváno receptivní složkou řeči, zahrnuje mimo jiné ostrost sluchu a veškeré další schopnosti, které souvisejí s přijímáním zvukových podnětů. Oproti člověku nedoslýchavému nebo dokonce neslyšícímu má lepší předpoklady k porozumění řeči člověk s dobrým sluchem. Ten také lépe a jemněji rozlišuje odlišnosti mezi hláskami, které znějí podobně a v konečném důsledku mohou mnohdy naprosto změnit kontext sdělení. Když to převedu v žert, mohlo by se klidně stát, že se někoho zeptáme na kostel a on nás odvede do postele, protože místo kostel rozuměl postel.

Na druhé straně je samotné **vyjadřování**, které je odborníky nazýváno expresivní složkou řeči. Zahrnuje artikulaci, tedy to, jak jasně a zřetelně dokážeme hovořit. Při některých formách motorického postižení je narušena také hybnost mluvidel, čímž se schopnost komunikace výrazně narušuje. Postižený má problém se dorozumět, protože okolí nedokáže jeho obtížně srozumitelné řeči porozumět. Důležitá je také gramatická a syntaktická stránka řeči (pravopis a větná skladba), protože mimo jiné prozrazuje naši jazykovou a intelektovou vyzrálost. Je nepochybné, že lidé s vyšší úrovní verbální inteligence mají bohatší slovní zásobu, jsou sečtější a používají řadu odborných výrazů. V řeči je možné pozorovat také jakousi obratnost ve vyjadřování. Ta

může být ovlivněna u lidí s neurotickými rysy v sociálně náročných situacích. Například člověk trpící trémou má velký problém se vyjádřit, pokud se od něj očekává podání vysokého výkonu, například při ústní zkoušce, nebo má-li hovořit před velkou skupinou lidí.

Se schopností mluvit se nerodíme. Řeč se naprosto přirozeně rozvíjí v sociálním prostředí, mezi lidmi, posloucháním a napodobováním slov, vět a souvětí. To dokládají mimo jiné příklady takzvaných vlčích dětí Amaly a Kamaly. Tato dvě indická děvčátka se v raném dětství dostala mimo lidskou společnost a byla vychovávána vlky. Obě dívky vydávaly pouze hrdelní zvuky a také tělesně byly poznamenány pobytem mimo lidskou společnost. Protože napodobovaly chůzi vlků, nenaučily se chůzi po dvou, ale po čtyřech. Měly mohutná ramena, silné nohy a na plochách, které se dotýkaly země, tedy na kolenou, loktech a dlaních, měly silné mozoly. Když byly v roce 1920 objeveny a odchyceny, začalo se s jejich systematickou převýchovou, aby bylo možné jejich alespoň částečné začlenění do společnosti. Mladší dívka, která byla pojmenována Amala, zemřela necelý rok po zajetí. Tehdy jí byly skoro tři roky. Starší z dívek, Kamala, se teprve po dvou letech naučila prvních pár slov. Později zvládala i velmi jednoduché práce, ale za deset let od jejího objevení a následné snahy o postupnou převýchovu také zemřela.

Přehled vývoje řeči

Řečový vývoj je postupný, rozvíjí se podle určitých pravidel a zákonitostí. Na následujících stránkách proto chci podat základní přehled toho, jak vývoj v jednotlivých věkových obdobích probíhá. Je to zejména proto, aby rodiče měli možnost vývoj svého dítěte krok po kroku sledovat, a také jej vhodným způsobem podpořit. Nedoporučuji ovšem podrobné tabulkové srovnávání, protože tabulky říkají pouze to, jak probíhá vývoj v rovině průměru. Každé dítě je jiné, a proto je přirozené, že i řečový vývoj bude u někoho rychlejší, u někoho pomalejší. Když se například stanovuje období, kdy dítě obvykle řekne první slůvko, dělá se to tak, že se dlouhodobě sleduje velký vzorek malých dětí a u něj se zaznamenávají údaje o prvních řečových projevech. Pak se tyto hodnoty sečtou a vydělí počtem dětí, které byly objektem zkoumání. Uvedu zjednodušený příklad. Kdybychom měli na sledování 10 dětí, zjistili

bychom, že první slovo se objevilo u prvního v 8 měsících, u druhého ve 12 měsících, u dalších ve 14 měsících, v 9 měsících, v 15 měsících, v 10 měsících, v 9 měsících, v 11 měsících, ve 12 měsících a v 9 měsících. Po sečtení a vydělení deseti (bylo 10 zkoumaných dětí), bychom dospěli k závěru, že v této skupině dětí byl průměrný věk při vyřčení prvního slůvka necelých 11 měsíců. Přitom ve skutečnosti pouze jedno z dětí své první slůvko řeklo opravdu v 11 měsících. Naopak jsou mezi dětmi patrné velké rozdíly. Tento příklad jsem záměrně uvedla zejména z toho důvodu, že mnoho rodičů, kteří sledují populárně vědecké příručky o vývoji dětí, se často zbytečně strachuje, že jejich děťátko neodpovídá vývojovým normám. Ani psycholog, který dítě vyšetřuje, se nedrží těchto uměle vytvořených norem, ale naopak přihlíží ke své klinické zkušenosti a dítě hodnotí podle toho, jak se mu při vyšetření jeví.

0–6 týdnů

Aby se dítě naučilo mluvit, potřebuje nejprve jakousi přípravu k rozvíjení schopností, které s mluvením těsně souvisejí. Toto přípravné období trvá od narození zhruba do 6. týdne života dítěte. Jedná se většinou o neartikulovaný, jednotvárný křik. Je to víceméně reflexní záležitost, která má velký význam pro rozvoj dýchacích orgánů a mluvidel. Tento křik nemusí vždy znamenat, že dítě něco bolí nebo pociťuje nějakou nespokojenost. Babičky často výstižně tvrdí, že si dítě musí procvičit plíce. Troufám si tvrdit, že již v porodnici se většina maminek naučí rozpoznat křik svého dítěte a rozlišit jej od křiku ostatních miminek. Je to dáno výškou nebo hloubkou zvuku, jeho intenzitou a zabarvením, které je u každého dítěte individuální. Objevuje se také první komunikační podtext ze strany malého novorozence. Někdy totiž začne miminko reagovat na hlas matky a dává najevo, že ji poznalo, třeba tím, že pusinkou naznačuje sací pohyby, anebo rychle pohybuje končetinami.

Okolo 3. týdne se většinou začíná objevovat úsměv jako projev první neverbální komunikace. To je pro rodiče velkou odměnou a povzbuzením pro další sbližování a povídání si s dítětem, které je potom čím dál častěji schopno a ochotno reagovat na lidský hlas a dokáže jej už i bezpečně rozlišit mezi jinými zvuky.

6 týdnů–3 měsíce

Postupem času se začíná měnit rozsah a síla křiku děťátka. Některé maminky dokáží rozpoznat křik způsobený bolestí nebo hladem, který se projevuje jako opakovaná série zvuků o různé výšce nebo hloubce tónů. Při nespokojenosti je na začátku křiku hlas tvrdší, při spokojenosti naopak měkčí. Dá se říci, že toto je první snaha o komunikaci. Nejčastějším hlasovým projevem jsou hrdelní zvuky. Protože děťátko převážně leží v postýlce a je v horizontální poloze také při chování a kojení, jazýček je zapadlý v zadní části pusinky. Protože dítě ještě nedostatečně ovládá svaly svého těla, a tedy i jazýčku, jiný zvuk než hrdelní ani není možné vyloudit.

Ve 3. měsíci se neverbální komunikace zdokonaluje, dítě reaguje úsměvem nejen na hlas nejbližšího pečovatele, ale také na úsměv, který vidí u dospělého. Reaguje dokonce i na jakoukoliv lidskou tvář, třeba na fotografii v životní velikosti.

4–6 měsíců

Dítě už samo aktivně vyhledává zdroj zvuku a otáčí za zvukem hlavičku. Když dítě oslovíme, usmívá se.

Kolem 6. měsíce

Dítě si v tomto období začíná hrát s pusinkou a jazýčkem. Zajímavá pozorování provádí s oblibou u jídla. Zjišťuje, jak se jím vydávané zvuky změni, když má plnou pusinku. Dítě například schválně vyprskne potravu, s plnou pusinkou vyluzuje různé zvuky, pusinku si ručkou zakrývá a podobně. Tato hra mu přináší uspokojení ze zkoumání vlastního těla a z objevování nových dovedností.

V tomto období je již možné s dítětem uskutečnit první rozhovor. Samozřejmě si musíme odmyslet obsahovou stránku! Děťátko žvatlá a maminka nebo jiná osoba mu naslouchá. Pak se role vystřídají. Dítě na oplátku pozorně naslouchá mluvě dospělého.

Kolem 9. měsíce

V tomto období dochází k velmi výraznému rozvoji sluchového vnímání. Dítě vnímá nejen různé zvuky, ale zejména lidskou řeč. Nejenže naslouchá, ale snaží se také o její nápodobu. Je jasné, že v tomto věku ještě není schopno dostatečně porozumět obsahu všech napodobovaných slov. Odborně se tento proces nazývá fyziologická echolálie. Současně s rozvojem sluchového vnímání se rozvíjí také vnímání zrakové a dítě velmi pozorně sleduje pohyby úst a jazyka při komunikaci dospělých, snaží se odezírat a napodobovat.

Dítě v tomto období již dokáže rozeznat hlas matky od hlasu jiných lidí. Také rozlišuje emocionální zabarvení hlasu. Poznává, zda se někdo hněvá nebo má radostné zabarvení hlasu. Samo začíná komunikovat nejen s lidmi, ale také s hračkami, kterými je obklopeno. Reaguje na oslovení vlastním jménem.

8.–12. měsíc

Ještě před 1. rokem života začíná dítě rozumět obsahu některých slov a významu jednotlivých zvuků. Dochází k velkému rozvoji porozumění, které je čím dál patrnější. V tomto období již například dokáže zrakem vyhledat osobu nebo věc, která byla pojmenována. Ještě ne vždy na ni musí ukázat prstem, ale dokáže se na ni podívat. Začíná reagovat na jednoduché dětské hříčky, které se ovšem v předchozím období pečlivě procvičovaly. Samo od sebe se je dítě naučit nemůže. Dokáže dokonce reagovat například na takové otázky: „Jak jsi veliký?“, „Udělej paci, paci!“ nebo „Jak dělá kravička?“. Vzrůstá pasivní slovní zásoba, zvyšuje se tedy počet slov, kterým dítě rozumí. Aktivní slovní zásoba, tedy slova, která dítě samo aktivně používá, vzrůstá pomaleji, ale taktéž se rozvíjí. Je proto důležité s dítětem mluvit, pojmenovávat předměty a věci, recitovat jednoduché říkanky, používat konkrétní předměty i obrázky k pojmenovávání.

Dítě si již osvojilo i některé komunikační dovednosti. Dokáže ukázat na známé osoby a věci ze svého okolí při vyslovení jejich pojmenování, mnohem přesněji napodobuje slova, začíná zdvojit slabiky „mama, baba, tata...“. Protože verbální vyjadřovací schopnosti jsou stále ještě omezené,

děti začínají živě komunikovat celým tělem, gesty a mimikou. V této době dítě nejenže chápe co znamená gesto namíření ukazováčku na nějakou věc, ale začíná také samo ukazovat na předměty či osoby.

Koncem prvního roku se objevují první slůvka. Nejsou vyslovována dokonale a rozumí jim převážně jen rodiče. Těmto slovům se říká dětský žargon. Kromě oslovení blízkých osob dítě používá takzvaná onomatopoeia, tedy napodobování lidských, zvířecích nebo jiných zvuků. Kromě oslovení by dítě mělo umět vyslovit alespoň další dvě slova.

1–1,5 roku

Jestliže výše popsaná stádia byla přípravou pro pozdější verbální komunikaci, v tomto období se už jedná o vývoj řeči jako takové. Nastává období jednoslovných vět. Dítě tyto jednoslovné věty používá k vyjádření svých přání a pocitů. Slova spojuje s konkrétními věcmi či osobami, pojmenovává je. Někdy může mít jedno slovo vyslovené dítětem i několik významů, které rozpoznáme nejen z kontextu situace, ale také podle mimiky, pantomimiky a zabarvení hlasu. Později dítě začíná slova kombinovat. Samozřejmě ještě ne podle gramatických pravidel, ale je to veliký posun k verbálnímu dorozumění. Dítěti rozumí nejen blízcí pečovatelé, ale také ostatní. Když chce jít na procházku, řekne například „mama papa“, když má hlad, řekne „mama ham“ a maminka ví, že dítě se dožaduje jídla.

Mezi 12. a 18. měsícem dítě tedy používá jednotlivá slova. První slovo se objeví obvykle v 11. měsíci. V 18 měsících již užívá 20 slov a zhruba 150 slovům rozumí. Řeč je srozumitelná asi z 25 % a objevují se první dvouslovné věty. Polovinu slovní zásoby však stále tvoří onomatopoeia, tedy napodobené zvuky.

1,5–2 roky

V tomto období se zvyšuje počet osvojených slov, na začátku dítě ovládá kolem 20 slov a za půl roku až 300. Dochází k prudkému nárůstu aktivní slovní zásoby: dítě začíná přenášet označení osob, zvířat a věcí na jim podobné.

Tímto vznikají často komické situace, zejména když dítě označí jakéhokoliv muže jako tátu. Zaměřuje se na nápadné znaky, které mu něco připomínají. Muž s čepicí rádiovkou tak může být označen jako Pat z Večerníčku a podobně.

Dítě je také velmi zvědavé. Dokáže nejen spojovat slova do jednoduchých vět, ale také začíná klást první otázky: „Co to je?“, „Jak se to jmenuje?“ Rodiče se musí obrnit notnou dávkou trpělivosti, protože dítěti zpravidla nestačí jedno vysvětlení, chce to slyšet znovu, a proto se ptá stále dokola. Tyto dětské perseverace, tedy ulpívavé a stále se dokola opakující myšlenky, mají svůj význam, protože je to také jedna z forem učení. Osvojení si nových znalostí při procesu učení vyžaduje také větší počet opakování.

Mezi 18. a 24. měsícem používají děti krátké věty o dvou slovech, začínají používat zájmena a rozumějí i jednoduchým souvětím.

Po 2. roce

Do 2 let o sobě dítě mluví ve třetí osobě. „Ondrášek má bagr. Maruška spinká.“ Po 2. roce dochází ve většině případů ke zlomu a dítě si osvojuje pojem „já“. Říká tedy: „Já mám bagr. Já spinkám.“ Protože jsou děti přirozeně zvědavé, poznávají mnoho nových předmětů a věcí ze svého okolí, a chtějí je dokázat samy pojmenovat. Slovní zásoba tedy bezděčně narůstá.

V tomto období dochází také k rozvoji myšlení a chápání. Slova jsou nejen spojována s konkrétním významem, ale dítě je již schopno postřehnout, jak se slova skloňují, časují a ohýbají a snaží se to ve své řeči také používat. Věty se prodlužují, dítě začíná používat souvětí. Nejprve souřadná: „Mám hlad na čokoládu a chci spát.“ Později podřadná: „Když budu hodný, dostanu bonbón.“

Ve 3 letech se již dítě většinou vyjadřuje v krátkých větách, které jsou docela dobře gramaticky uspořádané. Jen slovosled může být malinko přehozený. Výslovnost ještě také není dokonalá, protože některé hlásky jsou pro děti obtížné k vyslovení; zčásti proto, že se stále rozvíjí schopnost sluchové diferenciace a dítě tedy obtížně rozlišuje mezi hláskami sluchově podobnými, zčásti

proto, že motorika mluvidel je ještě neobratná a jazýček příliš „ztuhlý“. Dětská patlavost však postupně mizí mezi 4. a 7. rokem, buď spontánně či v návaznosti na logopedickou péči, která je v současné době v mnoha mateřských školách dobře zajištěna.

Děti se již dokáží naučit jednoduchým říkankám a básničkám, kterými si procvičují zejména paměť a vyjadřovací schopnosti. Také schopnost soustředění se zlepšuje a dítě by mělo zvládnout i delší dobu (maximálně půl hodiny) naslouchat mluvenému slovu. Je proto velmi vhodné dítěti pouštět nahrané pohádky, ale ještě lepší je pohádky předčítat. Čtení má své nepochybné výhody: můžeme kdykoliv dělat přestávky a dítěti přitom vysvětlovat pojmy, které nezná, anebo složitější pasáže vysvětlit vlastními slovy. Čtením pohádek se také prohlubuje intimní vztah mezi dítětem a rodičem a v některých rodinách se může stát až jakýmsi rituálem, který dítě samo vyžaduje. Neodpírejte mu to, protože díky pohádkám a básničkám se rozšiřuje slovní zásoba a zdokonalují se řečové schopnosti. Věřte, že v předškolním období je již velmi patrný rozdíl mezi dětmi, kterým rodiče předčítají pohádky, a těmi, kterým rodiče nečtou.

Mezi 2. a 3. rokem dítě většinou chápe názvy jednotlivých částí těla, zná jména členů rodiny, vnímá velikostní rozdíly. Slovník ve dvou letech je průměrně 270 slov, ve třech letech již 1000 slov.

Mezi 3–4,5 lety dítě chápe pojmy vzadu, vpředu, začíná chápat analogie, užívá minulý čas a množné číslo. Sice se ještě objevují gramatické chyby, ale řeč je srozumitelná z 90 %.

Před 5. rokem už dítě chápe pojem času, zná číselnou řadu a používá řeči k vyprávění příběhů. Řeč je 100% srozumitelná.

Opět prosím rodiče, aby tyto informace nebrali jako naprosto směrodatné. Mezi dětmi jsou obzvláště v tomto období mohutného řečového rozvoje velké rozdíly. Vývoj probíhá u každého dítěte individuálně. Některé třeba do tří let téměř nemluví, rodiče se obávají možného opožděného vývoje a najednou nastane zlom a dítě se „z ničeho nic“ rozmluví. Některé dítě mluví pomalu a srozumitelně, jiné je emotivní, chce velmi rychle něco sdělit, a v důsledku toho pak může být řeč obtížněji srozumitelná. Také slovní zásoba je velmi

rozdílná. Závisí nejen na rozumových schopnostech dítěte, ale také na tom, nakolik je jeho sociální prostředí podnětné, jak se rodiče dítěti věnují, jak mu vysvětlují nové pojmy a jak ho podněcují k vlastnímu vyjadřování.

S nástupem do školy

Řeč dítěte se přibližuje řeči dospělých, mizí některé nedostatky ve výslovnosti obtížných hlásek, rozrůstá se slovní zásoba. Zpřesňuje se obsah pojmů, dítě už je schopno vyjádřit a popsat nejen své vlastní představy, ale i objektivní skutečnosti. Také gramatická stavba vět je téměř dokonalá. Po formální stránce je vývoj řeči s nástupem do školy ukončen. Dítě by mělo přesně vyslovovat a stavba vět by také měla být gramaticky správná. Stále však narůstá slovní zásoba, dítě se rychle učí další a další nová slova. Po obsahové stránce tedy vývoj stále pokračuje.

Jak narůstá aktivní slovní zásoba dítěte

Aktivní slovní zásoba je soubor slov, které člověk aktivně používá v běžném hovoru. Pasivní slovní zásoba je vyjádřena počtem slov, kterým člověk sice rozumí, ale běžně je nepoužívá. Pasivní slovní zásoba je pochopitelně mnohonásobně vyšší, ale je obtížnější ji objektivně posoudit. Aktivní slovní zásobu lze vystopovat například dlouhodobějším pozorováním a zaznamenáváním řečových projevů na magnetofonový pásek.

V tabulce uvádím přehled průměrného nárůstu aktivní slovní zásoby v jednotlivých věkových obdobích.

12 měsíců	2–20 slov
18 měsíců	10–70 slov
21 měsíců	20 slov
2 roky	200–300 slov

2,5 roku	400 slov
3 roky	1000 slov
4 roky	1500 slov
5 let	2000 slov
6 let	3000 slov
Školní věk	20 tisíc slov
Puberta	30 tisíc slov
Dospělost	40 tisíc–70 tisíc slov

Poruchy řečové komunikace

Opožděný vývoj řeči

Za opožděný vývoj řeči je považováno opoždění o jednu vývojovou fázi. Do začátku předškolního období je opoždění ještě prognosticky příznivé, což znamená, že je velká naděje, že dítě vše dožene. Pokud dítě nemluví asi do patnácti měsíců, pak se hovoří o fyziologické nemluvnosti. Pokud přetrvává do tří let, jedná se o prodlouženou fyziologickou nemluvnost. Tato bývá většinou dědičná, častěji se vyskytuje u chlapců.

Příčin opožděného vývoje řeči může být mnoho:

- ztráta sluchu nebo jeho vážnější porucha,
- poškození mluvidel nebo jejich nedokonalé utváření (rozštěpy patra),
- poškození řečových center v mozku (vývojová dysfázie),
- celkové opoždění duševního vývoje dítěte (mentální retardace),
- dětský autismus,
- psychická zanedbanost a deprivace (např. u dětí hluchoněmých rodičů, u dětí v ústavách, u dětí výchovně zanedbávaných).

Řeč se v dětském věku neustále vyvíjí, proto bychom měli vytvořit co nejlepší předpoklady pro její rozvoj. V žádném případě bychom děti neměli nutit do mluvení, a ani bychom je neměli nutit, aby po nás opakovaly jednotlivá slova nebo izolované věty. Naopak je potřeba umožnit spontánní vyjadřování v příjemné atmosféře, prostřednictvím rozhovoru. Otázka je velmi dobrým nástrojem komunikace. Nečekejme, že se dítě bude ptát, ale ptejme se sami takovým způsobem, aby nám dítě mohlo alespoň jednoduše odpovědět. Měli bychom pokud možno co nejvíce využít lákadel a povzbuzovacích pomůcek jako jsou knížky, obrázky, maňásci, loutky a jiné hračky. Mnohdy se rodiče snaží mluvit za dítě. Mluvme za dítě jen tehdy, jestliže se snaží dorozumívat převážně gestikulací nebo mimikou. Když vyjadřujeme jednoduše to, co by asi dítě chtělo říct, dítě se učí řeči. Prospěšná je také společnost druhých dětí, která je zpravidla (ne však vždy) povzbudivým činitelem. Často se stává, že se řeč dítěte zdokonaluje s nástupem do kolektivního zařízení, například do mateřské školy.

Nejčastěji se k nápravě opožděného vývoje řeči používá behaviorální terapie, která je založena na odměňování žádoucího chování. Vysloví-li dítě slovo, které se mu dříve nedařilo, řekne-li větu nebo odpovídá na otázky, má být odměněno jakýmkoliv vhodným způsobem: pochvalou, pamlskem, pohádkou, dárečkem a podobně.

Vývojová dysfázie

V klinické praxi se vývojová dysfázie diagnostikuje tehdy, pokud je narušen vývoj jazykových schopností, který není důsledkem mentální retardace, není způsoben fyzickým postižením nebo poruchou sluchového vnímání, ani nesprávnou výchovou nebo zanedbáním v rodině. Vypadá to asi tak, že dítě má opožděný vývoj řeči, ale neverbální schopnosti, jako třeba prostorová představivost nebo zraková paměť, jsou bez známek opoždění a dosahují věku přiměřené úrovně. Pro dítě s vývojovou dysfázií je velmi obtížné rozlišovat mezi tvrdými a měkkými hláskami, a tak například slova dym a dim vnímá jako naprosto stejná. Obdobné potíže jsou patrné i v rozlišování hlásek znělých a neznělých nebo krátkých a dlouhých. Díky těmto obtížím nastávají zcela zákonitě problémy při školním učení a výkonnost těchto dětí je výrazně nižší mimo jiné také proto, že mají oslabenou verbálně akustickou pa-